IORGU IORDAN ŞI STILISTICA

DE

ACAD. T. VIANU

În mişcarea lingvistică a ţării noastre, contribuţiile numeroase şi exacte ale acad. I. Iordan se caracterizează prin marea lor apropiere de viaţă. De unde lingviştii mai vechi nu se diferenţiaseră încă din tipul profesional al filologului, cercetător al faptelor de limbă, aşa cum apar ele în textele literare, I. Iordan reprezintă figura mai nouă a savantului atent la fenomenele lingvistice, aşa cum ele se produc sub ochii noştri, în actualitatea observabilă în chip nemijlocit. Avantajele acestei atitudini sînt clare. Observaţia vieţii actuale a limbii dă posibilitate cercetătorului să surprindă unele din legile de dezvoltare ale limbii, devenite mai evidente prin faptul că efectele lor sînt urmărite în preajma noastră. Aceeaşi orientare a cercetării pune în măsură pe omul de ştiinţă să unească obiectivitatea observaţiei cu acţiunea de normalizare, de critică a formelor aberante, de impunere a acelora transmise prin tradiţia literară. Căci oricît de înclinat ar fi să noteze, să clasifice şi să explice fenomenele apărute în jurul său, aceasta nu înseamnă că lingvistul le aprobă pe toate; el este depozitarul unei tradiţii şi al unei norme, în numele cărora judecă şi rectifică modurile de expresie ale contemporanilor. Amintind aceste consecinţe ale atitudinii cercetătorului aţintit către studierea vieţii actuale a limbii, am indicat şi cîteva din direcţiile lucrărilor lui I. Iordan, autor al unor întinse opere de sinteză, ca *Limba romînă actuală* (*O gramatică a „greşelilor"*), *Limba romînă contemporană*, numeroasele contribuţii asupra limbii literare, în fine seria comunicărilor radiofonice care, adunate şi publicate, ar completa în chipul cel mai folositor bibliografia sa atît de întinsă.

BDD-A10421 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:18 UTC)

Acad. Iorgu Iordan este și autorul *Stilisticii limbii romîne*, o lucrare care înseamnă un început de serie în mișcarea lingvistică a țării. Căci deși contribuții parțiale apăruseră și înainte de 1944, anul apariției *Stilisticii*, abia o dată cu această operă, stilistica este fundată la noi ca disciplină lingvistică, prezentată în ansamblul ei și susținută prin gruparea unui foarte mare număr de fapte culese din limba vorbită și din operele scriitorilor, ca și prin cunoașterea tuturor rezultatelor mai vechi și ale tuturor direcțiilor specialității. Prin *Stilistica* sa, I. Iordan a făcut operă de creator și a deschis investigației mai noi un drum mult străbătut de atunci și ale cărui roade bogate sînt încă de așteptat în viitor. Pot spune, deoarece am folosit-o eu însumi de atîtea ori, că *Stilistica limbii romîne* este, pentru orice cercetător al problemelor stilului, o carte de referință de mare încredere, plină de observații noi, slujită de un simț exact și fin al limbii vorbite.

Stilistica a fost încă din antichitate, în tratatele de „Poetică" și „Retorică", o disciplină lingvistică, dar ca toate ramurile acesteia, ea nu folosea decît metodele filologiei, ale studiului textelor literare. Pe de altă parte, vechile „Poetice" și „Retorice" urmăreau scopuri oarecum practice, acelea de a fixa procedeele artei literare și ale elocinței, ale artei de a forma convingerea ascultătorilor. Vocabularul învățămîntului literar, al criticii și istoriei literare, n-a dispus pînă la o vreme de altă terminologie decît aceea fixată cu milenii înainte de Aristotel, Cicero sau Quintilian, atunci cînd vorbește despre epitet și anacolut, despre metaforă, antiteză, amplificație, chiasm și celelalte nenumărate figuri de stil sau „tropi". Cînd romantismul și toate curentele literare care i-au urmat au pus un accent din ce în ce mai puternic asupra factorului individual în creația literară, vechile discipline ale „Poeticei" și „Retoricei" au început să se compromită, deoarece ele nu puteau oferi altceva decît clase generale de expresie și rețete generale. Pentru acest motiv studiile de stilistică n-au încetat de a mai fi cultivate, dar ele au fost puse pe alte baze. Pe de o parte, accentul a fost pus cu mai multă intensitate pe stilul individual al scriitorilor; pe de altă parte, faptele de stil au început a fi studiate nu numai în operele scriitorilor, dar și în exprimările limbii comune. În ceea ce privește cea dintîi dintre aceste preocupări, se pot trage concluzii interesante comparînd mijloacele de caracterizare stilistică ale vechilor critici, formați în disciplina clasicismului, și a celor mai noi. Pe cînd, de pildă, un La Harpe, în *Cours de littérature ancienne et moderne*, o operă de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, nu are la dispoziție pentru a caracteriza stilul poeților decît modalitatea proprie pe care o dobîndesc la ei clasele generale de expresie, relevînd „locuțiuni barbare", „epitete frumoase" sau „profuziune de epitete", „hiatusuri", „inversiuni", „parafraze", „prozaisme", „armonie imitativă" etc., mijloacele devin cu totul altele la criticii mai noi. Terminologia vechii „Poetice" este aproape cu totul abandonată și, în locul ei, este folosit un

BDD-A10421 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:18 UTC)

limbaj psihologic, menit să exprime reacţia emotivă a criticului în faţa operei literare. Deschid, la întîmplare, lucrarea lui E. Faguet, *Histoire de la poésie française*, I, 84, şi subliniez această frază, una din multele de acest fel care pot fi relevate în acelaşi text, de data aceasta în legătură cu poema lui d'Aubigné, *L'Hiver du sieur d'Aubigné: Aussi c'est bien un vieillard énergique et puissant qui n'a pas senti ses forces décroître et qui a seulement acquis la douceur et la sérénité de cet âge tranquille qui pouvait trouver dans ce poème tout original des accents, à la fois touchants et revivifiants.* Criticul nu mai vede deci în textul examinat o colecţie de epitete, metafore, locuţiuni, parafraze, armonii imitative sau oricare din celelalte figuri de stil observate de vechea critică, ci un portret psihologic, un document uman, şi reacţia lui în prezenţa acestuia este exprimată tot prin notaţii psihologice.

A doua consecinţă care a urmat din compromiterea şi abandonarea vechii „Poetice" a fost că faptele de stil au început a fi studiate nu ca procedee şi oarecum ca podoabe artistice în operele scriitorilor, ci ca fenomene firești în vorbirea oricui, ca manifestări ale limbii comune, lipsite, cum s-a zis, de orice element „intenţional". Monsieur Jourdain făcea proză fără să ştie; el face însă şi poezie, în sensul că exprimă sentimente şi reprezentări ale imaginaţiei sale, ca toţi poeţii, dar fără nici o intenţie deliberată. S-a făcut adică descoperirea că ceea ce constituie creaţia artistică în limbă a început înainte de fapta autorilor, că această creaţie este o funcţiune naturală a limbii, vrednică a fi studiată ca atare. Aşa au apărut cercetările de stilistică a limbii comune, pentru a căror constituire ca nouă disciplină lingvistică a avut mari merite Ch. Bally. În acelaşi curent al cercetării a apărut şi *Stilistica limbii romîne*. Şi după cum stilistica scriitorilor, renunţînd la vechile categorii, a adoptat procedee psihologice de descriere, acelaşi lucru s-a petrecut şi cu stilistica limbii comune. Există, în această privinţă, în tratatul lui I. Iordan pagini de descriere şi analiză, al căror interes este deopotrivă lingvistic, dar şi psihologic şi social. Se cunosc, de pildă, urmăririle la care erau supuşi altădată luptătorii democraţi. I. Iordan pătrunde în felul special al sentimentelor urmăritorilor, punînd cu mare măiestrie în lumină toate implicaţiile afective şi sociale cuprinse în unele din particularităţile exprimării lor, în cazul de faţă în particularităţi fonetice. Iată, în această privinţă, un pasaj semnificativ, chiar de la începutul tratatului: *Împotriva „regulii" conform căreia vocalele din silaba accentuată a unui cuvînt se păstrează neschimbate, vorbirea afectivă cunoaşte transformări vocalice şi în poziţie accentuată. Astfel adverbul interogativ* cum? *sună* com? *într-o frază ca aceasta: Cum o greşi vreunul, nimic! Com? Bagă-l în lagărul de concentrare!* (AL, 28 martie 1937, 10, 2). *Subiectul vorbitor este furios contra agitatorilor politici şi imaginează diverse soluţii pentru suprimarea agitaţiilor.* Com? *se adre-*

BDD-A10421 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:18 UTC)

seazâ delicventului prins în flagrant delict de propagandă subversivă şi pe care şi-l închipuie prezent. Modificarea fonetică este produsul indignării, amestecată cu mirare, surprindere etc., care-l face să ridice tonul, să vorbească mai tare şi, drept urmare firească, de natură oarecum psihologică, să deschidă vocala, adică să pronunţe pe u *cu organele articulatorii mai depărtate, ceea ce duce la transformarea lui în* o. *Atitudinea pur psihologică a vorbitorului seamănă cu a aceluia care, în condiţii similare ar recurge la* aud! *Partenerul n-a spus nimic, ar putea totuşi să spue, şi atunci i-o ia înainte, apostrofîndu-l cu această întrebare, menită să înnăbuşe orice protest, orice explicaţie: „Ai zis ceva? Îndrăzneşti să negi?" etc. Se zice tot aşa şi* bon! *în loc de* bun! Astfel de pagini pătrunzătoare sînt numeroase în *Stilistica limbii romîne*, o operă care îmi închipui că ar putea fi folosită o dată, nu numai pentru interesul ei lingvistic, dar şi pentru acela de a putea identifica prin ea sfera de sentimente, de reacţii emotive a epocii în care a fost scrisă. Apropierea de viaţă, caracteristică pentru o parte atît de întinsă a cercetării lui I. Iordan, a dat roade şi aici.

Cînd un savant abordează un domeniu relativ nou, una din preocupările lui este să-şi îngrădească domeniul, să-l diferenţieze de domeniile alăturate, să-i fundeze autonomia. Concentrarea asupra unui număr mai mic de probleme este o condiţie a lucrării în adîncime şi intensitate. Este o cerinţă metodică, deseori observată la învăţaţii moderni. Această împrejurare explică faptul că Iordan, ca şi Bally, crede că stilistica limbii comune diferă „fundamental" de stilistica literaturii frumoase, de ceea ce în tratat se numeşte *stilistică estetică*. Am avut şi altă dată prilejul să arăt motivele pentru care nu sînt de acord cu această separare de domenii (cp. *Revista Fundaţiilor*, 1945 şi *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică*, 1957, p. 140 urm.). Dezvoltînd aceste poziţii metodice, unii cercetători au negat stilisticii literare chiar caracterul ei lingvistic, ca şi cum aceasta din urmă nu s-ar ocupa tot de fapte de limbă, şi anume de felul în care acestea exprimă reacţiile sentimentului şi imaginaţiei scriitorilor, particularităţile accentuate afectiv ale concepţiilor lor despre lume, despre viaţă, despre societate. În realitate, stilistica operelor literare este o prelungire a stilisticii limbii comune, după cum expresivitatea scriitorilor este o prelungire a puterii generale de expresivitate a limbii, o potenţă mai înaltă a acesteia. Lucrul a fost înţeles de numeroşii tineri lingvişti care consacră astăzi o parte a străduinţei lor cercetării limbii şi stilului scriitorilor şi care găsesc în *Stilistica limbii romîne* a acad. I. Iordan una din operele care pot îndruma mai bine investigaţia lor.

BDD-A10421 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:47:18 UTC)